

Budapest Analyses: Az orosz-ukrán gázvita hatása

Bevezető:

A 2009-es év minden eddiginél komolyabb gázellátási válságot hozott. 2009. január 6-tól Magyarországra mintegy két hétig nem érkezett meg a napi átlag 37 millió köbméter földgáz. Erre még a 2006-os válság alkalmával sem volt példa, hiszen akkor a legrosszabb adat is 57%-os kiesést mutatott. A kialakult helyzet remélhetőleg az Európai Uniót, valamint a magyar kormányt is valós tettekre sarkalja mind rövid, mind hosszú távon, hiszen minden eddiginél jobban rávilágít az újonnan csatlakozott országok egyoldalú importfüggőségére, a hálózataik közötti összeköttetés részleges, bizonyos országok közötti teljes hiányára, valamint a megfelelő kríziskezelő mechanizmusok elégtelen voltára illetve hiányára.

Elemzés:

Ha fontossági sorrendet szeretnénk felállítani a tanulságok tekintetében, akkor az első az lehet - amint 2006-ban is volt -, hogy Magyarország és a térség számára komoly biztonságpolitikai kockázatot jelent a kizárólagos oroszországi függőség. Míg az EU tagállamaiban az átlagos gázfelhasználás aránya az energiafogyasztásban csak 24%, ez az arány Magyarországon ennek majd a duplája, 42%. Az orosz import aránya az EU 27-ben 42%, Magyarországon pedig 80%, miközben az Ausztriából érkező gáz is többnyire orosz eredetű. A térségben még így sem Magyarország áll a legrosszabbul, de a gázfelhasználás energiateljesítményen belüli magas szintje miatt sokkal érzékenyebben érinthet bennünket az import hiánya.

Ezen a helyzeten a forrás és útvonal diverzifikációját szem előtt tartó beruházások segíthetnek. A Nabucco gázvezeték megépítése mellett most - az orosz-grúz válság után - egy újabb érvet tudunk felsorakoztatni a kétségekkel szemben. A Nabucco megépítése - a szimbolikus eredményen túl - bizonyos mértékben csökkentheti az egyoldalú függőséget (természetesen nem oldaná meg a helyzetet), megteremtené az összeköttetést a növekvő európai kereslet és a Kaszpi-térség készletei között.

Külön figyelmet érdemel azonban egy másik probléma, nevezetesen az európai gázszállító rendszerek összekötésének szükségessége, illetve az egységes uniós energiapolitika megteremtése. Félrevezetőek azok az eszmefuttatások, amelyek kizárólag a Nabucco megépítésében látják a megoldást. Az EU elsődleges energiaellátásában ugyanis az orosz gáz mindössze 6,5 %-ot tesz ki (!). Az EU oroszországi gázimportja az 1980-as 80%-os szintről 42 %-ra csökkent és - a téves vélekedésekkel ellentétben - emelkedése nem várható. Az Európai Unió gázellátásában a legnagyobb probléma nem a források diverzifikálásának hiánya, hanem a tagállamok helyzetének megosztottsága. Az európai gázpiac ugyanis diszfunkcionálisan szegmentált. A régi tagállamok (Németország, Olaszország és Franciaország) jóval több orosz gázt importálnak (évente kb. 65 milliárd köbmétert), mint az új tagállamok együttvéve (kb. 40 milliárd köbmétert). Ezzel ellentétes képet mutat viszont az országok függősége az oroszországi gáztól: az „új” 12 tagállam együttes mutatója 60 % (közöttük nem egynek 100 %), az EU 27 függősége 25 %, a régi 15 tagállamé 20%. Az elsődleges feladat tehát nyilvánvalóan az egységes energiapiac és gázvezeték-rendszer megteremtése, mely a közép-és kelet-európai tagállamok függőségi helyzetét, vagyis „sérülékenységét” jelentős mértékben csökkentené. Azt EU egységes energiapolitikájára lenne szükség ahhoz is, hogy megszűnjék a Gazprom – bilaterális szerződéseken alapuló – zsaroló potenciálja. (Forrás: P. Noel: Beyond dependence: how to deal with Russian gas,

European Council on Foreign Relations).

A gázforrások és útvonalak diverzifikációját biztosíthatná a horvátországi LNG terminál is, amely a horvát – magyar rendszerek jövőbeni összekötése után a hasonló helyzetben stabilabb ellátást biztosíthatna a világ más térségeiből.

A második legfontosabb következtetés gyanánt az Európai Unió cselekvési képességét, cselekvési lehetőségeit kell megvizsgálni. Ilyen esetekben az Európai Uniónak azonnal fel kell lépnie. Ahogy 2006-ban, úgy az EU most is halogatta a megfelelő intézkedések megtételét. Ennek legfőbb oka az volt, hogy e lépéseknek nincs jogalapja. Az Unió sokáig - a bilaterális egyezményekre hivatkozva - nem akart beavatkozni a kérdések megvitatásába. Igaz, egyik tagállam sem fordult az EU-hoz, segítséget kérve, és a 2007 őszi EU–oroszcúcs felállított Korai Figyelmeztető Rendszer sem jelezett problémát, holott ennek az ellátás biztonságát fenyegető veszélyekre kellene felhívnia az érintettek figyelmét (ezért kell ennek működését az EU – Orosz viszonylaton túl kiterjeszteni a tranzit országokra is). Brüsszel csak a csapok elzárása után szánta el magát a cselekvésre, nyilván azt gondolva, hogy 2006-hoz hasonlóan magától megoldódik a helyzet.

Itt kapcsolhatjuk be a magyar kormány rövid távú intézkedését a következtetések körébe. Az Unió cselekvésének késedelmes volta részben annak is köszönhető, hogy a leginkább érdekelt felek, köztük a magyar kormány sem lépett fel elég erélyesen. El kell ismerni, hogy Magyarországot az utóbbi évek alatt kibővített tározói kapacitásoknak köszönhetően a válság nem érte teljesen felkészületlenül. Az érintett vállalatok felelősségteljesen jártak el és lehetőségeikhez mérten jól kezelték a helyzetet, amint a rendszer is jól vizsgázott. Azonban a sok esetben nem teljesen igaz kormányzati kommunikációnak illetve a cselekvés hiányának köszönhetően a csodavárás – jelesül az orosz és ukrán fél közötti megállapodás megkötése – volt az egyetlen stratégia azon túl, hogy feléljük a tartalékokat. Nemzetbiztonsági érdek, hogy a kormányzati kommunikáció hiteles maradjon az ilyen esetekben.

Oroszország számára - bár megmutatta, hogy a gázfegyverrel fél Európát sakkban tudja tartani, valamint a bilaterális egyezmények rendszerén keresztül még mindig megoszthatja a tagállamokat - a krízis következményei nagyon súlyosak lehetnek. Tovább romlott az orosz exportba vetett bizalom mértéke, ami minden valószínűség szerint alternatív megoldási javaslatokra sarkallja a másik oldalon lévőket. Az anyagi veszteségek - a pénzügyi válsággal és az olaj árának tartósan alacsony szintjével (hónapok óta nem éri el az orosz költségvetésben tervezett mértéket!) - az orosz gazdaságra súlyos csapást mértek és mérnek a jövőben is. A fél éve még több gázvezeték építését kilátásba helyező ország (csak Európába három új vezeték terveznek: az Északi és Déli Áramlatot valamint a Kék Áramlat bővítését) presztízsvesztesége olyan mértékű lett, hogy egyre több elemző kérdőjelezi meg már az orosz gázexporthez szükséges nyersanyag-mennyiség meglétét is. A szükséges infrastruktúrális, technikai fejlesztések, a szakemberképzés hiánya további aggodalomra ad okot. Az orosz gazdaságnak strukturális átalakuláson kell átmennie ahhoz, hogy ne legyen e világpiaci hatásoknak ilyen mértékben kitéve. A fejlődés iránya régóta adott: transzparens működés a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokban, szerződésekben, az Energia Charta ratifikálása, WTO tagság.

Ukrajna nemzetközi helyzete is sokat romlott a válság kapcsán. Bár az EU még nem fordult el az országtól, de az ország integrációs törekvéseinek lehetőségei mindenképpen romlottak az események hatására, mert az Ukrajnába vetett bizalom is csorbult. A nehéz gazdasági helyzet és a nemzeti valuta mélyrepülése belpolitikai krízishez vezethet, ami könnyen jelenthet

visszarendeződést a narancsos forradalomhoz képest. Ez pedig semmi esetre sem lehet érdeke az Európai Uniónak!

Következtetés:

Európában elkezdődött a közös gondolkodás a lehetséges megoldásról s ez lendületet kaphat a mostani helyzet okán. Az Európai Bizottság 2008 novemberében kiadott stratégiai energetikai felülvizsgálata előremutató javaslatokat fogalmazott meg, kiemelve a déli gázfolyosó kiépítését (külön kiemelve a már említett Nabucco vezetéket), az európai gázhálózatok összekötését (köztük a NETS kezdeményezést, amely fontos magyar érdek) is. A klímacsomag decemberi elfogadásával új lendületet kaphat a megújuló energiaforrások térnyerése. Ez szintén mérsékelheti Európa kiszolgáltatottságát. Magyarországnak elemi érdeke, hogy ezek a projektek minél nagyobb támogatást nyerhessenek és sarokpontjai legyenek a végre működő és válaszokat adó közös energiapolitikának.

Magyarországnak elemi érdeke, hogy alternatív megoldásokat találjon. Ilyen forrás lehet maga az energiahatékonyság. A jelenlegi magyar kormány e területen sem volt képes a koncepcionális gondolkodásra. A stratégiai gáztározók építésén túl lényegesen nagyobb támogatást kell biztosítani energetikai beruházásokra mind EU, mind hazai forrásokból - világos célokkal rendelkező stratégia és támogatási rendszer mentén. Új alapokra helyezett, egyértelmű prioritásokkal rendelkező stratégiát és arra épülő energiapolitikát kell felállítani, amelynek legfőbb vonása a sokszínű, sok elemű energiagazdálkodás lehet.

(www.budapestanalyses.hu)